

1849-1851 BOSNA İSYANI VE ÖMER LÜTFİ PAŞA

Dajana Barušić

Hacettepe Üniversitesi

Giriş

Bu çalışmanın konusu, 1849-1851 yılları arasında Bosna Vilayetindeki ağa ve beylerin, Tanzimat'ın uygulanmasına karşı muhalefetini teşkil eden isyan olacaktır. O dönemde, bu olay ne yazık ki Bosna basımında yer almamıştır, çünkü matbaa yaklaşık 15 yıl sonrasında kurulacaktır. Neyse ki komşu ülkesi olan Sırbistan'da, 1849-1851 isyanına yoğun bir ilgi gösterilmiştir ve bu çalışmada incelenecek olan Srpske Novine'de (Sırp Gazetesi) önemli olaylar ve onlara dair yer alan yorumlardır. Osmanlı Arşivi'nin yanı sıra Sarajevo, Zagreb, Beograd, Zadar, Dubrovnik ve Sarajevo'daki Avusturya Konsolosluğunun Arşivi bu konudazengin bilgi kaynaklarıdır. Söz konusu olan isyandan en çok etkilenen Müslüman entellektüel kesim bu olaya dair çok yazılı kaynak bırakmamıştır fakat, Bosnalı Fransiskenler ve Ortodoks papazlar edebi değerinde kendi gözlemlerini kaydetmişlerdi. Ancak Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun hakimiyetinin ilk yıllarında, kronikçi Muvvekit, belgelere dayanarak değerli bir eser bırakacaktır. İsyanı bastırmakla görevlendirilmiş ve bu sürecin başaktörü olan Ömer Lütfi Paşa askeri icraatları konusunu incelenmiş olsa da, özel hayatı konusunda oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. Ancak elimizde olan biyografisi tüm diğer çalışmalara ışık tutar niteliktedir. Bosna Hersek'in en önemli tarihçilerinden biri olan Galib Sljivo'nun, *Omer Pasa Latas u Bosni i Hercegovini* adlı eserinde, isyanın sebeplerini ve cereyan ettiği sırada sosyal, siyasi ve ekonomik şartları ele alınmaktadır. 1851 İsyanını, Bosnalı Müslümanların tarihinde bir dönüm noktası olarak değerlendiren Safvet Beg Basagic *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (1463-1850)* adlı eserinde bu konuya değinmektedir. Markus Koller, 'Ömer Pasha Latas and the Ottoman Reform Policy in Bosnia and Herzegovina (1850-1851)' adlı makalesinde, Osmanlı Devletinin isyan bastırmakla görevlendirdiği kişilerinin kimlik

ve tarihi arka planını göz önünde bulundurarak ilginç bir tez sunmakta ve bu çerçevede Ömer Lütfi Paşa'nın askeri profilini yorumlamaktadır.

Ayrı bir konu olarak ayrıntılı bir şekilde Türk akademisinde henüz ele alınmamış bu olay, bazı kaynaklarda kısmen incelenmiştir. Zafer Gölen, Abdullah Saydam ve Hamdi Ertuna çalışmalarıyla katkıda bulunmuştur. Bu çalışmada yerli dilleri olan Boşnakça ve Sırpçanın yanı sıra İngilizce ve Türkçe eserleri kullanılmıştır. Bu çalışmada, 1 Mart 1850 – 29 Nisan 1851 tarihleri arasında çıkan Sırp Gazetesi'nin bazı sayılarındaki yazılar tercüme edilip, analiz edilmiştir. Gazetenin incelenen sayıları isyan için önemli tarihlerini baz alarak belirlenmiştir.

19.Yüzyılın İlk Yarısında Bosna Paşalığı ve Hersek Mutasarrıflığı'ndaki Sosyal ve Siyasi Durum

Bosna Hersek'in Coğrafi ve Siyasî Önemi:

Milliyetçi hareketlerinin patlak verdiği 19. asırda, Balkan'daki Hıristiyan tebaanın yanı sıra Müslümanların da benzer süreçlerden geçtiklerini görmekteyiz. Farklı dini ve etnik grupların bir arada yaşadığı Bosna topraklarında 19. yüzyıldaki birtakım iç ve dış faktörlerden dolayı istikrarsızlık yaşanmaya başlamıştır. Makedonya ile birlikte Bosna, İslam'ın derin kökleri kurmayı başardığı Avrupa'nın en çeşitli Osmanlı eyaleti ve aynı zamanda İmparatorluğun en batısında izole ve kapalı bir toplumdur. (Glenny, 2012, ss.74) Coğrafi olarak, İstanbul'a 20-40 gün mesafede olması, herhangi bir isyan durumunda zorlaştırıcı bir unsur olmuştur. (Turhan, 2013, ss.38) Bosna Hersek'in coğrafi konumu ve stratejik önemi 19.yüzyılda Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun ve Rusya'nın ilgi alanı olmuştur. Balkan coğrafyası bir bakımdan Osmanlı Devleti ile hesaplaşma gerçekleştirdikleri bir alan olmuştur. Aynı zamanda komşu ülkeleri olan Hırvatistan ve Sırbistan Bosna toprakları üzerinde tarihi hakkı iddia ederek orada yaşayan Katolik ve Ortodokslarla ilişkileri sürdürmüşlerdi ve onları kendi milliyetçi fikirleri ile etkilemeye çalışmışlardı. (Lavić, 2019, ss.22) Göreceğimiz gibi Osmanlı Devleti bu dış faktörlerin tehlikesinden farkında olup zaman zaman bu nüfuzu azaltmaya çalışmıştır.

1949-1951 isyanını Hazırlayan İç ve Dış Nedenler

İç faktörlerden bahsetmek gerekirse ilk başta, zamanla oluşturulan bir yapıyı açıklamakta fayda vardır. Bosna'nın fethinden itibaren, 19. yüzyıla kadar geçen zaman içerisinde, sürece yayılan bir sosyal kutuplaşmanın yaşandığını görülmektedir. Toprakların tamamına yakın çiftliklerden oluşan Bosna ve Hersek'te

feodal bir hiyerarşi hüküm sürmekteydi. Başlangıçta toprağı elinde tutan Hıristiyan veya Müslüman olabiliyorken ve her iki dine mensup köylüler bu topraklarda çalışabiliyorken, 19. yüzyıla gelindiğinde bütün büyük toprak sahipleri sadece Müslümandı. Bir bakımdan yeni bir sosyal sınıfı oluşturmuşlardı. (Gölen, 2002, ss.905) Bu şartlar altında sancakbeyi, alaybeyi, mütesellim, voyvoda, su-başı, kapudan ve diğer ayan içine alan en üst askeri veya sivil makamları elinde tutan yerel Bosnalı asiller, bölgedeki güçlerini artırdı ve otoritelerini merkezden ziyade kendileri için kullanan, devletten bağımsız hareket eden güçlere dönüştüler. (Turhan, 2013, ss.68) Topraklarda çalıştırılan Hıristiyan reayanın durumu gittikçe zorlaşıyordu. 1831-1834 yılları arasında Hüseyin Kapetan Gradaşceviç'in öncülüğünde, Bosna otonomisi için başlatılan isyan, Osmanlı Devleti ile Boşnak aristokrat aileleri arasında büyük bir güvensizlik oluşturmuştu. (Galešić, 2016, ss. 117) Bölge, Bosna Paşalığı ve Hersek Mutasarrıflığı olarak ikiye ayrıldı. Hersek Mutasarrıfı Ali Paşa Rizvanbegoviç, 1830 yılından itibaren bağımsız bir şekilde hareket etmeye başladı. Ayanlar kaldırıldı ve onların görevlerini mütesellimler üstlendiler. (Taslidža, 2007, ss. 284) Durum belli bir ölçüde kontrol altına alınmış ve tekrar merkezi yönetimine bağlanmış olsa da halk için şartlar değişmedi. Böylece, ilerleyen dönemde Osmanlı'nın Batı'daki sınırı ve önemli bir jeo-stratejik konumuna sahip olan Bosna, isyanların ve kaos ortamının devam edeceği bir bölge oldu.. Bunun en önemli göstergelerinden biri sık yapılan vezir değişimiydi.

Tanzimatın İlanı ve Ortaya Çıkan Sorunlar

Tanzimat Fermanı ve Öngörülen Değişiklikler

19. yüzyılın ortasında iltizam usulü uygulamaları kontrol edilebilirlikten çıkmış, vergilerin tahsilinde adaletsizlik, keyfilik ve zorbalık hakim olmuştu. Mevcut olan sorunların çözülmemesi daha da kalıcı bozulmaya neden olmuştur ve Osmanlı Devleti artık iç sorunlarından dolayı dış etkisini kaybetmeye başlamıştır. Bu tablo, Osmanlı topraklarına müdahale etmek isteyen Batı devletlerine, harekete geçmek için uygun bir zemin hazırlamıştır. Tanzimat'ın ilanı, Osmanlı Devleti'nin çağdaş tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı. Tanzimat dönemi Osmanlı kurumlarının, toplum yaşayışının ve hukukun modernleşmesinin bir başlangıcıydı. (Eren, 2007, ss. 84) 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı bir bakımdan insan ve yurttaş hakları bildirisiydi. Osmanlı Devlet iktidarını sınırlayan ilk belge olması açısından büyük öneme sahiptir. Fermanda, kanunların üstünlüğü ilkesi kabul edilmiştir. Padişah dahil, yönetici zümre de bu kanunlara bağlı olmuştur. Ferman tebaaya eşit olarak birtakım temel haklar ve ilkeler

tanınmakta idi. Yaşama hakkı, mülkiyet hakkı, insan onurunun saygı, kişi dokunmazlığı gibi söz konusu hakları, müsadere yasağı, mali güce göre vergilendirme, devlet harcamalarının kanuniliği, yargılamanın aleniliği ve yargılama olmaksızın ceza verilememesi gibi tamamlayıcı ilkeler de getirilmiştir. (İnalcık, Seyitdanlıoğlu, 2006, ss.63) Devlet örgütü ve toplum yapısında eskinin kaldırılarak yeninin getirilmesi şeklinde değil, eskinin yanına yeninin konulması şeklinde bir modernleşme benimsenmiştir. Eşitlik ve adalet Tanzimat döneminin temelidir. Hukuksal bağlamda bir yandan geleneksel hukuk, kural ve örgütleri varlık ve işlerliklerini devam ettirirken, öte yandan Batı'dan, özellikle Fransa'dan kanunlar aktarılmış ve onu uygulayacak yargı örgütleri oluşturulmuştur. Tanzimat Fermanı, bütün vatandaşlarını hak ve görev bağlamında eşitliyordu. Bu fermanın ilkelerini en geniş anlamda tüm Osmanlı vatandaşlarının can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması, geliriyle orantılı olmak kaydıyla herkesin vergi yükümlülüğünü altına alınması ve askerlik yükümlülüğünün adalet temelinde paylaşılması demektir. Tanzimat'ın amaçları arasında din ve devleti yaşatmanın yanında mülk ve milletin korunmasının eklenmiş olması, devletin halka hizmet etmesi, hatta devletin varlık amacının halkın refahına bağlanması gibi ilkeler modern bir devlet ve hukuk anlayışını yansıtan yeniliklerdi. Tanzimat reformları şeriatın yasal uygulamasını kişisel alanla sınırlandırırken diğer bütün alanlarda seküler, Batı tarzında yasalar getirmeye çalışmıştır.

Bosna Paşalığında ve Hersek Mutasarrıflığında Tanzimat Fermanına Gösterilen Tepki

Diğer taraftan Tanzimat'ın ilanı, Osmanlı tebaasında sorunların daha da derinleşmesine neden olmuştur. Eşitlik ilkesi Müslümanlar tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve hükümetin tahmin ettiği gibi her zümre, reformları kendi fikrine göre yorumlamaya girişti. Toprak sahipleri ise asırlar boyunca kurdukları nüfuzu kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmışlar, dolayısıyla ulema ve bazı valilerin Müslüman halkı tahrik etmekten geri kalmamışlardır. Hristiyan tebaası yaşadıkları ağır şartlarının değişmesini beklerken, Müslümanların endişesi ve itirazı kurulan düzeni kaybetme doğrultusunda idi.

2 Temmuz 1847 tarihinde, Tanzimat'ı uygulamak amacıyla, Bosna'ya vali olarak Mehmet Tahir Paşa atanmıştı. (Gölén, 2010, ss. 83) Dış etkilerin gittikçe arttığı ve bölgede istikrarsızlığa neden olduğu anlayan Tahir Paşa, Tanzimat'ın uygulanmasının aşama aşama olması gerektiği kanaatindeydi. (Babuna, 2000, ss. 101) Düzeni ve toplumsal huzuru sağlamak için her şeyden önce reayaya yapılan baskıların önlenmesi yanında, beylerin devlet taraftarları olmaları sağlamak için onlara rütbe ve nişan verilmesi gerektiğini kaydetmişti. Vergi sistemindeki

uygulamaların birden değişmesi olumsuzetki yaratabileceğini tahmin etti ve dolayısıyla önceliğin can güvenliği, mülk ve namus emniyeti olması gerektiği vurguladı. Fakat Tahir Paşa'nın gözlemleri ve uyarıları Bab-ı Ali'de büyük etki bırakmamış ve Tanzimat'ın uygulanması için talimat verilmiştir.(Gölen, 2002, ss. 906)

Tahir Paşa'nın öngördüğü üzere, çok zaman geçmeden isyanlar patlak vermişti. Daha isyanın ilk anında Merkezden 15 000 kişilik bir asker desteği talep etmişti. Fakat onun gecikmesi ve daha önce bahsettiğimiz coğrafi uzaklığı nedeniyle isyan şiddetlenmişti. Tanzimat'ın vaat ettiği yeniliklerle, durumu olumlu yönde değişeceğine inanan reaya, sipahilerin sert tutumuyla karşı karşıya kaldı çünkü artık reayanın angarya olarak çalıştırılmasının önüne geçildi. Bunun yerine çalışma karşılığında reayaya, devlet tarafından belirli bir ücretin ödenmesi uygun görülmüştür.(Sljivo, 1977, ss.14) Bosna Beyleri ise kendileri tahsil etmesi gerekeceği düşündükleri bu ücreti, maddi bir yük olarak algılamışlardı. Özellikle Hersek Mutasarrıfı olan Ali Paşa Rizvanbegoviç'in, Tanzimat karşıtı faaliyetleri diğer Bosnalı Beylerini de kışkırttığı görülmüştür. Reaya ile aynı haklara sahip olmayı bir hakaret olarak görmüşler ve bu durumu kabul ettikleri taktirde, Müslüman üstünlüğünün yanı sıra, varlığının bile tartışmalı bir konuma geleceğini öne sürmüşlerdi.

Ömer Lütfi Paşa ve 1849-1851 İsyanın Bastırılması

Ömer Lütfi Paşa Kimliği ve Osmanlı Devletindeki Yükselişi

Gerçek ismi Mihailo Latas olan Ömer Lütfi Paşa, 1806 yılında Hırvat Lika bölgesindeki Plaški kasabasında, Sırp Ortodoks bir ailede doğdu. Literatürde Macar Ömer Paşa veya Ömer Paşa Latas olarak da bilinmektedir. (Saydam, 2007, ss.74) Özel hayatına dair yeterince bilgiye sahip olmasak da Osmanlı Devleti'nde Rumeli Serasker ve önemli bir komutanı olduğunu görmekteyiz. İlk biyografisini bize yakınlarından biri olan, İsviçreli Josef Koetschet sunmaktadır.(Koller, 2017, ss.251) 1827'de Avusturya'da Harp Okulu öğrencisi iken, Osmanlı Devleti'ne sığındığını görmekteyiz. Başka bir kaynağa göre bu dönemde Ogulin sınırında görevli olduğu ve bilinmeyen bir sebepten dolayı öbür tarafa geçtiği anlaşıyor. Hersek'teki Glamoç kasabasına geçtikten ve orada bir süre kaldıktan sonra Banja Luka'da bulunduğunu biliyoruz. Hacı İbrahim adında bir toprak sahibinin yanında çalışmaya başlamıştı, sonrasında çok zaman geçmeden İslamiyet'i benimseyip Ömer Lütfi ismini almıştı.

Biyografisinin yazarı Koetschet, Ömer Paşa'nın, yeni vatanın dilini ve kültürünü öğrenmek için özel gayretler göstermenin yanı sıra, dindar bir Osmanlı imajını

yaratmaya çalıştığını kaydetmektedir. Ulema ile vakit geçirirken, Avrupalılarla pek irtibat etmezdi ve kendi Avrupa kimliğini dikkatlice gizlerdi. Buna benzer ayrıntılar ve ifadeler diğer yazarlar ve araştırmacılara farklı yorumlarda bulunmaları için müsait bir alan yaratmıştır. Müslüman ve Osmanlı kimliğinin gerçekliği tarihçiler ve edebiyatçıların ilgi alanı olmuştur. İlerleyen zamandaki kariyer yükselişinin nasıl geliştiğinden emin olmamakla birlikte, Mekteb-i Harbiye’de Hoca olduğu ve sonrasında askeri hiyerarşisinde ilerlemeye devam ettiğini görmekteyiz. 1844 yılında Arnavutluk’taki isyanı bastırdıktan sonra sırayla Lübnan, Kurdistan ve Eflak bölgesinde aynı görevle bulunduğunu biliyoruz. (Koller, 2017, ss.257) Orada gösterdiği başarılı askeri faaliyetlerin ardından, isyanı bastırmak için Bosna’ya gönderilmiştir. Misha Glenny bu olayı 19. yüzyıldaki Bosna tarihinin en önemli vakası olduğunu ifade etmişti. (Glenny, 2012, ss.214) Safvet Beg Başağaç ise kendisini Bosnalı Müslümanlarının en büyük düşmanı olarak adlandırır. (Basagic, 1900, ss.109) 1850 yılının Ağustos ayında Tanzimat’ın uygulanmasını sağlamak için Bosna’ya geldi. Ordusunda çok sayıda kendi ülkelerdeki ihtilallerden kaçan Macar ve Leh askerinin de bulunduğu çeşitli kaynaklarda görüyoruz. İlk olarak o döneme kadar Osmanlı merkez otoritesine başkaldıran Bosnalı beylerini bir araya toplamış ve ilerleyen dönemde uygulanacak reformlarla ilgili açıklama yapmıştı. Bosna’dan sonra Karadağ’da da benzer faaliyeti göstermek için görevlendirileceğini öngörerek özellikle sınırındaki Sırplarla anlaşmaya çalışmıştı. Müslüman ve Hıristiyan ileri gelenlerinin güvenini kazanmak için bazen ikna etme gücünü bazen ise tehdit uygulardı. (Andric, 2011, ss. 52) Kendisine Padişah tarafından geniş yetkiler verilmiş olsa da, mecbur olmadıkça kan dökülmemesi ve Tanzimat’ın uygulamasına karşı çıkan beylerin kuvvete başvurulmadan iknaya çalışması emredilmişti. İsyanın baş aktörlerinden biri olan Ali Paşa Rizvanbegoviç’i orduya davet edilerek tutuklanmasına ve İstanbul’a gönderilmesine dair talimat verilmiştir. Ancak kuvvet kullanılmadan isyanın durdurulamayacağı anlaşıldığı taktirde şiddet uygulaması için yetki verilmiştir.

1849-1851 İsyanının Özellikleri ve Neticeleri

Tanzimatın uygulanması ve toplumun buna karşı tepki göstermesi temel nedeni olarak gösterilebilir. Ancak toplumu etkileyen bir takım başka iç ve dış faktörlerin varlığını göz ardı etmemek gerek. Daha önce bahsettiğimiz gibi vergi toplama uygulamasındaki düzensizlikler ve dolayısıyla reayanın mağdur olması toplumdaki adaletsizliği daha da belirgin bir hale getirdi. Bunun yanı sıra isyanın dış nedenlerinden bahsetmek yararlı olacaktır. 1848 Macar İhtilali’nden sonra birçok Macar aydını Bosna’ya sığındı. Oradaki Sırp ve Hırvatlarla irtibatları kurarak, komşu ülkelerdeki gelişmelerden daha önceden etkilenen bu iki

etnik grubu üzerine fikirlerini yaymaya başlamışlardır. Balkan'da Hırvatistan ve Slovenya üzerinde sahip olduğu etkiyi kaybetmemek için Avusturya, Bosna'nın öneminden zaman geçtikçe daha da çok farkında olmaya başladı. Avusturya faktörünün ne kadar tehlikeli olduğu Osmanlı Devleti tarafından geç anlaşıldı. Diğer tarafta Sırbistan ve Karadağ'da başlayan faaliyetler ve Bosna'daki Sırp halkı üzerindeki propaganda hem Osmanlı Devleti hem Avusturya'yı endişe ediyordu.

1 Mart 1850 tarihinde Tahir Paşa valiliği sırasında yerli beyler tarafından desteklenen isyancılar Bihaç Kalesini ele geçirdiler. (Srpske Novine, Nu: 26, 1850, ss.94.) Saraybosnalı tüccar, zanaatkar, bey ve ağalar, Mehmet Tahir Paşa'ya gönderdikleri senetlerde, valiye her türlü yardıma hazır olduklarını, isyana karşı olduklarını, ayrıca isyan edenlerin tutuklanmaları için bizzat çaba göstereceklerini belirttiler. (Gölen, 2002, ss. 301) İsyanın başlangıcından kısa süre sonra Tahir Paşa vefat etti ve yerine Çerkez Hafız Paşa geçti. İsyanın devam ettiği bölgeye görevlendirilen Ömer Lütfi Paşa ancak Haziran ayında Saraybosna'ya gelmiştir. Tanzimat'ın öngördüğü reformları resmi törende beyan ettikten sonra, Padişahın reform uygulamalarına en şiddetli muhalif olan Krajina bölgesine gitmişti. İsyanı destekleyen Ali Paşa Rızvanbegoviç'i ve diğer beyleri Saraybosna'da kendi kontrolü altına almıştı. (Taslidža, 2007, ss. 286)

Onun gelişi ve Bosnalı aristokratlar arasında yarattığı karmaşa ve korku birkaç ay etkili olsa da 16 Ekim 1850'de ayaklanma Hersek bölgesindeki Mostar'da patlak vermişti. Yıllar boyunca süren Ali Paşa Rızvanbegoviç'in adil olmayan hakimiyetinde ezilen halk, açık bir şekilde kendisine karşı baş kaldırmasa da, Ömer Lütfi Paşa'nın görevini destekleyeceklerini belirtmişlerdi. Aralık 1850 yılında halk, Ali Paşa Rızvanbegoviç'in görevden alınması için talepte bulunacaktır. İsyanı tarafından ilk ele geçirilen Bihaç Kalesi, tüm Krajina bölgesini çalkantılı bir hale getirmişti. Ömer Paşanın önderliğinde gelen orduda, Macar ve Leh askerleri yerli halk tarafından büyük merak ile karşılandı. (Srpske Novine, Nu: 117, 1850, ss.446) Ali Paşa Rızvanbegoviç, Mahmut Paşa Tuzliç, Ali Paşa Stoçeviç, Bey Agomiroviç, Mustai Paşa Babiç ve Bey Çizmiç isyanları destekleyen en önemli isimlerdi. (Srpske Novine, Nu: 141, 1850, ss.538) Fakat şunu söylemek gerekiyor ki özellikle Ömer Lütfi Paşanın gelişiyle birlikte, beylerin çoğu bir tarafta isyanı desteklerken, diğer tarafta Kazaskere hizmet etmeye ve isyanı bastırmak için yardım etmeye hazır olduklarını gösteriyorlardı. Bazı kaynaklar bize, Ömer Lütfi Paşa'nın bu iki senelik süreçte isyan bölgesinde Gayrimüslim tebaasına karşı, Müslüman halkına nazaran, daha yakın davrandığını ve onların taleplerini çözmek doğrultusunda daha çok çabaladığını göstermektedir. Sırp Gazetesi (18 Aralık 1850), Ömer Paşanın Saraybosna'ya gelişlerinin birinde tebaalar tarafından olan görüşlerini şu şekilde aktarıyor:

‘5 Aralık tarihinde Ömer Paşanın Saraybosna’ya gelişi sırasında tüm dükkanların kapatılmasını, şehir halkının sokağa çıkması ve onu karşılaması emredildi. Lakin şehirde yaşayan Müslümanlar/Türkler ona karşı olan nefreti ve yarattığı durumundan ötürü memnuniyetsizliği gizlemeden çıkmayı reddetti, dolayısıyla sokakta Hristiyanlar ve Yahudiler çoğunluktaydı.’ (Srpske Novine, Nu: 141, 1850, ss.538)

Ömer Paşanın 1850 yılında Aralık ayında silahları toplatması ve birçok şehirde orduyu yerleştirmesi halkta korku ve güvensizlik yaratmıştı. (Srpske Novine, Nu: 144, 1850, ss.549) Özellikle Mostar ve Konjic şehirlerinde bu durum belirgindi. Posavina bölgesinde isyancılar, yerli Hristiyan halka saldırmaktan ve kiliseleri yok etmekten geri kalmamışlardı. (Srpske Novine, Nu: 42, 1851, ss.164.) Şubat ayında Mostar, ertesi ay da Jajce Ömer Paşa’nın ordusu tarafından ele geçirildi. (Srpske Novine, Nu: 36, 1851, ss.140) 2 sene boyunca, Bihaç, Sarajevo, Mostar, Travnik ve Tuzla gibi şehirlerin yanı sıra daha küçük kasabalarda, toplam 25 muharebede isyan bastırılmıştı. Yaklaşık 5000 kişi hayatını kaybetti, 5000 kişi ise Hırvatistan’a göç etti. İsyanın meydana geldiği şehirlerde yaşayan tüccarlar yağmalara maruz kalarak büyük zarar görmüştü. Bosna ve Hersek bölgesinde nüfüz sahibi olan beylerin bir kısmı da hayatını kaybetmiş, bir kısmı ise İstanbul’daki mahkemede yargılanmıştı. İsyanı destekleyen en önemli aktörlerden biri olan Ali Paşa Rizvanbegoviç, aydınlanmamış şartlarda hayatını kaybetti. Onun sonunu getiren Ömer Lütfi Paşa olduğunu tahmin ediliyor fakat, buna dair net bir kanıt elimizde yoktur. (Taslidža, 2007, ss.298)

İstanbul’daki mahkemeye çıkartılan beylerin önemli bir kısmı, kendi oğulları Rızvan Paşa ve Rüstem Bey de dahil, Ali Paşa’yı suçlamışlardı.

Bu arada İzvornik Sancağı kurulmuştur. 24 Şubat 1851 tarihinde Hersek bölgesi Bosna’ya ilhak olunarak tek eyalet olmuştu. 30 yıl sonrasında ise Bosna Osmanlı Devleti’nden koparılmıştır.

Sonuç

Tanzimat'ın ilanı Osmanlı hukuk sistemi açısından her ne kadar yeni bir dönemin başlamasına neden olsa da, neticelerine baktığımızda beklenen sonuçları vermediğini görmekteyiz. Bunun en önemli nedeni gerçekleşme sürecinde birtakım toplumsal engellere uğramış olmasıdır. Merkezi otoritesinin kontrolünün dışında hareket eden beyler ve ağalar bu tür değişimleri kendi nüfuzunu tehdit eden bir unsur olarak algılamışlardı ve kendi çıkarları doğrultusunda amaçlara ulaşmak için halkı kışkırtmaktan geri kalmamışlardı.

Bosna Paşalığı ve Hersek Mutasarrıflığı her ne kadar kapalı bir bölge ve toplum olarak görünse de komşu ülkelerdeki gelişmelerden ve fikir hareketlerinden etkilenmişlerdi. Böyle bir siyasi ve sosyal ortama ekonomik ve hukuki sorunları eklediğimizde isyan için ne kadar verimli bir alan oluştuğunu daha kolay anlayabiliriz.

Osmanlı Devleti Bosna toplumunun yeniliklere hazır olmadığını ve olumsuz tepkinin büyük bir çatışmaya dönüşebileceğini geç anladı dolayısıyla durumu kontrol altına almak için bu bölgeyi bilen ve askeri alanında büyük başarılarla imza atan Ömer Lütfi Paşa'yı seçti. Ömer Lütfi Paşa, modern Boşnak tarihinde en tartışılan aktörlerden biridir. 2 senelik çatışma boyunca gösterdiği sert tutum ve acımasız tepki Osmanlı Devleti açısından olumlu bir sonuç verse de Bosna Hersek tarihinde en büyük toplumsal travmalardan birini yaratmıştı. Bosna Vilayetindeki 1849-1851 gelişmeleri basit bir isyan olarak değerlendirmek yanlış olur. Boşnak toplumunda ve ilerleyen dönemdeki ulusallaşma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Boşnak milleti 1951'dan sonra kendini artık Osmanlı toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görmekten vazgeçmeye başladı. Bir bakımdan Osmanlı Devleti ve Bosna Vilayeti arasında artık aşılmayan bir güvensizlik oluştu. Her ne kadar isyan aristokrat sınıfı tarafından düşünülmüş ve onların çıkarları doğrultusunda patlak vermiş olsa da 2 sene boyunca birçok şehirde yaşanan çatışmalar toplumda silinmez bir iz bırakmıştı.

KAYNAKÇA

Srpske Novine (Sırp Gazetesi)

- Srpske Novine, Nu: 17, 13 Şubat 1850
Srpske Novine, Nu: 23, 27 Şubat 1851
Srpske Novine, Nu: 26, 2 Mart, 1850
Srpske Novine, Nu: 36, 29 Mart 1851
Srpske Novine, Nu: 42, 14 Nisan 1851
Srpske Novine, Nu: 43, 17 Nisan 1851
Srpske Novine, Nu: 92, 12 Ağustos 1850
Srpske Novine, Nu: 50, 3 Mayıs 1851
Srpske Novine, Nu: 117, 17 Ekim 1850
Srpske Novine, Nu: 120, 24 Ekim 1850
Srpske Novine, Nu: 121, 28 Ekim 1850
Srpske Novine, Nu: 128, 14 Kasım 1850
Srpske Novine, Nu: 141, 19 Aralık 1850
Srpske Novine, Nu: 144, 28 Aralık 1850

KITAPLAR

- Andric, I., (2011), *Omer Pasa Latas*, Beograd.
- Babuna, A., (2000), *Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, İstanbul.
- Başagić, S. M. , (1900), *Kratka uputa u proslost Bosne i Hercegovine (Bosna Hersek'in Kısa Tarihi)*, Saraybosna.
- Bešlija S., (2023), *Hercegovački sandžak*, Saraybosna.
- Bešlija S., Dervişević H., Kurt A., Taslidža F., Zilić A., (2023), *Sinan-paşa Borovinić, društveni status, porijeklo, politički uspon, početak urbanizacije Mostara*, Mostar.
- Donia, R., Fine, J., (1994), *Bosnia And Herzegovina: A Tradition Betrayed*, New York.
- Eren A.C., (2007), *Tanzimat Fermanı ve Dönemi*, İstanbul.
- Glenny, M., (2012) *The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers (1804-2012)*, Toronto.
- Gölen, Z., (2010), *Tanzimat Döneminde Bosna Hersek*, Ankara.
- Hadžijahić, M., (1990), *Od tradicije do identiteta: Geneza nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana (Gelenekten Kimliğe: Bosna Müslüman Ulusal Sorununun Doğuşu)*, Sarajevo.
- İnalcık, H., Seyitdanlıoğlu, M., (2006), *Tanzimat:Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara.
- Karpat K., (2004), *Balkanlarda Osmanlı Mirasi ve Ulusçuluk*, İstanbul.

- Kasumović F., (2021), *Na periferiji svijeta Islama : Osmanska poreska politika u Bosanskom ejaletu 1699-1839*, Sarajevo.
- Malcolm, N., (2011), *Bosna: kratka povijest (Bosna: Kısa Tarihi)*, Sarajevo.
- Pelidija E., (2019), *Osmanisti Bosne i Hercegovine do kraja 20. stoljeća : biografski i bibliografski podaci*, cilt 1, Mostar.
- Pelidija E., (2020) *Osmanisti Bosne i Hercegovine do početka 21. stoljeća: biografski i bibliografski podaci*, cilt 2, Mostar.
- Sljivo, G. (1977.), *Omer Pasa Latas u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo.
- Turhan Sel F., (2013), *Eski Düzen Adına*, İstanbul.
- Younis H., (2019), *Svakodnevni život u Sarajevu (1850-1878.)*, Saraybosna: Osmanlı Araştırmaları Merkezi.
- Younis H., (2017), *Od dućana do pozorišta : sarajevska trgovačka elita 1851-1878*, Saraybosna: Tarih Araştırmaları Enstitüsü.

MAKALELER

- Alibašić, A., (2007), "İmidž Osmanlija u historijskim udžbenicima u Bosni i Hercegovini", *Novi Muallim*, sayı 32, s. 55-64.
- Babuna, A., (2010), "Osmanlı Döneminde Bosna ve Boşnaklar", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, sayı 51, s. 181-190.
- Bandžović, S., (2007), "Deosmanizacija Balkana i bošnjački muhadžirski pokreti krajem XIX stoljeća", *Istraživanja*, sayı 2, s. 293-313.
- Emecen, F., (1992), 'Bosna Eyaleti' *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt 6, s. 296-297, İstanbul.
- Galešić, Đ., (2016), "Pojava aspiracijskih nacionalizama na prostoru zapadnog Balkana i njihov utjecaj na Bosnu i njeno stanovništvo" (Batı Balkanlar Bölgesinde Milliyetçiliklerin Ortaya Çıkışı ve Bunların Bosna ve Nüfusu Üzerindeki Etkisi) , *Godišnjak bošnjačke zajednice kulture Preporod*, sayı 1, s.107-127.
- Gölen, Z., (2010), "Osmanlı Yurdu Olan Bosna-Hersek'te XIX. Yüzyıldaki Siyasî Olaylar", *Belleten*, sayı 74, s. 421-476.
- Gölen, Z., (2002), "1849-1851 Bosna Hersek İsyanı", *Belleten*, sayı 247, s. 905 – 930.
- İbrahim, A., (2022), "Tanzimat Sonrası Gayrimüslim Osmanlı Tebaasının Hukuki Durumu", *NEUHFD*, sayı 1, s. 63-91.
- Lavić, S., (2019), "Bosanska nacija (Demokratska nacija-država versus država zatočena u etnopolitiku)", *Pregled*, sayı 1, s. 21-43.
- Koller, M., (2017), "Ömer Pasha Latas and the Ottoman Reform Policy in Bosnia and Herzegovina (1850–1851)", *Islamic History and Civilization*, sayı 147, s. 250-270.
- Taslidža, F., (2007), "Osvrt na prilike u Hercegovini u doba Ali-paše Rizvanbegovića", *Istraživanja*, sayı 2, s. 277-291.
- Saydam, A., (2007), "Ömer Lütfi Paşa", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt 34, s. 74-76, İstanbul.

EKLER

Ek 1: Bosnalı Vezirlerin Yaşadıkları Travnik Şehri (Gölen, 2010, ss. 478)

Ek2: Bosna'nın Krallık Başkenti Jajce (Gölen, 2010, ss. 479)

Ek3: Hersek Mutasarrıfı Ali rızvanbegoviç'in Stolac'daki Kalesi (Gölen, 2010, 481.)

Ek4: XIX.yy. Sonlarında Travnik (Gölen, 2010, ss.481)

Ek5: 19.yy. İkinci Yarısında Mostar'dan Bir Görünüm (Gölen, 2010, ss.493)

Ek6: Ömer Lütfi Paşa

Ek 7: Ömer Lütfi Paşanın biyografisini yazan Josef Koetschet ((Gölen, 2010, ss. 95)

